



## Црна Гора у 1847 години

Да ограничимо одмах нашу тему да се она не би неправилно разумела. Наша намера је да у овом чланку укратко прикажемо економско и политичко стање у Црној Гори у 1847 години. Узели смо баш 1847 годину зато што се те године појавило најпознатије и најпризнатије Његошево књижевно дело, његов „Горски вијенац“. Према томе, година 1847 је изузетна година у Његошевом књижевном стварању и у исто време изузетан датум у културно-просветном развиту Црне Горе. Затим, она није локалног, већ, напротив, од општег културног значаја. Година 1847 је, као што ћемо видети, и изузетна година с погледом на економске прилике Црне Горе и њена унутрашња политичка збивања; она је, гледана с те стране, свакако, једна од најтежих и најмучнијих година Његошева доба.

Како и другде тако су и овде економске појаве и политички догађаји тесно повезани једни за друге. Осим тога, они прелазе из једне године у другу, тако да једна година другој години најчешће предаје своја каткад благодарна, а каткад сурова и тешка наслеђа. Такав је био случај и са 1846 и 1847 годином. Година 1847 наследила је од 1846 године једну необично тешку економску кризу. Јер, 1846 година била је сушна и неродна; суша је била спржила све усеве. Она је била таква, да је, каже Његош у писму Гагићу од 16 јула 1846 године, „не памти садашњи нараштај; њиве ни свога сјемена нијесу донијеле; народ је цео без жита; ово је горе него куга“.<sup>1)</sup>

У тој ситуацији Његош је помишљао да иде у иностранство да тражи помоћ и да покуша да реши извесна политичка питања која су последњих година била стално на дневном реду. И септембра 1846 године решио је да оде у Беч. О својој намери известио је окружног капетана Грија и конзула Гагића. Обавестио их је и о томе да ће га у отсуству заступати брат Перо Петровић, претседник сената.<sup>2)</sup> Гагић није поверовао у искреност Његошевих намера и није одобравао његов пут, зато што је Његош, како он каже, поделивши нешто хлеба што се затекло у Црној Гори, оставио народ у беди и страдању, а отишао у Беч под изговором да тражи помоћ.

<sup>1)</sup> Цетињски архив, Исх. журнал; Лаврорџ, Петрџ II Петровић Његошъ... Москва 1887, 149; Томановић, Петар II Петровић-Његош као владалац. Цетиње 1896, 143/144.

<sup>2)</sup> Исх. журнал (Ц. а.)

Његош је имао намеру да ради питања Врађине и Лесендра, оде и у Петроград, али му 4 новембра одговара гроф Неселроде да, по жељи царевој, одложи пут, јер је његово присуство у Црној Гори потребно.<sup>3)</sup>

Међутим, Његош се, иако је то била жеља руских дипломатских претставника, није одмах вратио у Црну Гору; он је остао у Бечу од септембра 1846 до марта 1847 године .

Али без обзира на то Његошева прва брига била је да реши питање исхране црногорског становништва. Септембра 1846, на путу за Беч, задржао се у Трсту и ту продао неке драгоцености, купио жито за Црногорце, за које је био пре поласка наредио брату Перу да га подели сиротињи.<sup>4)</sup> Октобра исте године то је жито почело стизати у Црну Гору и продавано је по цени по којој је купљено.<sup>5)</sup>

Међутим, стање се у земљи тим није поправило, јер је то била и сувише мала помоћ према огромним народним потребама. А с друге стране, уколико је време одмицало и стезала зима, стање исхране се погоршавало. У јануару 1847 године писао је Перо Томов Његошу да је велика мука од глади; да се жито може набавити не би било ни по муке, јер би се нашло људи који би за паре нешто и купили, „али ево невоље што зла времена ниесу дала да га у Боку дође, па га нема ни зрна... и стога се народ узвјејао и мучи се на свакиј начин, што ће чињет од свога живота.“<sup>6)</sup>

Ово тешко стање натерало је Црногорце да праве изгреде према својим суседима. Они су упадали у првом реду у Боку Которску. Његош је настојао да то сузбије. „Он је од сопственог свог имања знамениту суму као зајам Црногорцима дао, коју ћеду ови у добру годину натраг вратити.“<sup>7)</sup>

Почетком марта 1847 стигла је нова количина жита коју је Његош послао. Поводом тога писао је Перо Томов окружном капетану Грију да је јуче, тј. 8 марта, дошла једна брацера жита и друга ће за који час приспети такође са житом које је владика купио у Трсту и послао да се црногорском народу на ову гладну годину разда.<sup>8)</sup>

Ни добијањем овог жита стање исхране црногорског становништва се није много изменило. Максим Шобајић у својим Мемоарима сећа се тих гладних година. „Памтим, вели он, бјеху

<sup>3)</sup> Томановић, ор. с., 144.

<sup>4)</sup> Види Медаковић, Петар Петровић-Његош, Нови Сад 1882, 124.

<sup>5)</sup> Сербске народне новине за 1846 (бр. 85 од 27 октобра) доносебешку о томе. У њој се између осталог каже: „Дјело ово заиста показује његово (Његошево) отеческо о народу попеченије“.

<sup>6)</sup> Ц. а. Перо Томов Његошу, 8 јануара 1847.

<sup>7)</sup> Сербске народне новине у бр. 5 од 19 јануара 1847 пишу о упадима Црногораца у Боку и изгредима које они тамо чине..

<sup>8)</sup> Исх. журнал (Ц. а.), Перо Томов Грију, 9. 3. 1847.

гладне године, лупешке са нерада и нерода. Ми смо гладовали. Само смо с јесени били сити. Преко зиме махом се ранисмо скробом, а у прољеће зељем и млијеком, но и њега оскудно бјеше, као и варива<sup>9)</sup>

У тим гладним годинама многи Црногорци су били приморани да иду у друге земље да се исхране. Најрадије су одлазили у Србију, која је за Црногорце била обећана земља. Као и ранијих тако и 1847 године кренуло је неколико црногорских породица у намери да пређе у Србију. Биле су подељене у две групе. Његош их је препоручио Гарашанину. За њих се заузимао и Сима Милутиновић. Он је, маја 1847, замолио Аврама Петронијевића да замоли Гарашанина да прими у Србију црногорске породице. Првој групи је било допуштено да пређе у Србију, а о преласку друге групе имао је Његош да се споразуме са српском владом... Пресељавање Црногораца у Србију настављено је и у идућој години.

\* \* \*

Тешке економске прилике одразиле су се на унутрашње стање и политичка збивања у Црној Гори тога доба. Пре свега настала је извесна узнемиреност и незадовољство у самој земљи. Гладан свет почео је да ропће и негодује. С друге стране спољни непријатељи, у првом реду скадарски Турци, сматрајући да је то згодан моменат за њих, покушавају да то стање искористе у своје сврхе. Они настоје да створе што више незадовољника и да изазову буне. Његош је то јасно видео. Још средином јула 1846 упозорава он конзула Гагића на то, да скадарски паша хоће да искористи глад у Црној Гори, да обећаје Црногорцима жито и да ће прехранити сваког који се „јавним противником своје власти покаже“. „Ова крајност могла би лако неку побуну код нас учинити; тјесно ми отвсјуду“<sup>10)</sup>

Отсуство Његошево учинило је да ствари узму још озбиљнији карактер. Скадарски паша бивао је све активнији у својој пакленој намери, а непостојани и колебљиви духови су се брже преламали. И ускоро после Његошевог одласка из Црне Горе настало је комешање у извесним крајевима земље. Њему су о томе с Цетиња у Беч стигле неповољне вести. Крајем октобра (1846) писао му је секретар сената Ђорђе Срдић да су се „Брда сва колебнула узроком турскога мита“. Каже да се овај отров није појавио у Црмичкој, Ријечкој и Кагунској Нахији, но нешто мало у Љезанској и где што у Команима. „И Мартинићи многи су се к нама повратили, којима су се и ђинтерци одузели док се ви вратите“<sup>11)</sup>

У погледу добијања Црногораца и ширења раздора међу њима скадарски паша је био све безобзирнији и отворенији. Он

<sup>9)</sup> Шобзић М., У моје доба. Београд 1933, 5.

<sup>10)</sup> Исх. журнал (Ц. а.); Лавровъ, ор. с., 149; Томановић, ор. с., 143/144.

<sup>11)</sup> Томановић, ор. с., 147/148.

даје све више мита. Перо Томов, претседник сената, извештава о томе Његоша почетком јануара 1847 и вели за скадарског пашу да је раније давао корете и ђинтерце а сада је почео давати оружје (мале сребрне пушке), „као што је дао двије Јовану Мушкину“; дао је Петру из Равнога Лаза једну малу сребрну пушку и пећски нож, и трећем њиховом другу даје дар према тога. Ова тројица су се на Божић искрали од своје дружине и отишли у Скадар. Пошто су ови дошли кући, пошли су други Пипери и Мартинићи; обећано је њиховим старешинама да ће добити дар. Пипери се договарају да ископају кућу Пилетића, „и од тога смо, господару, на велику муку како ћемо изабавити Пилетића“.

Спремали су се и Цеклињани да иду у Скадар, али су их довели на Цетиње и повезали.

Црмница се такође узмутила и неколико Лимљана пошло је у Скадар, и пред њима Марко Божовић (Пламенац); пише да су тамо послали судије и да су са Црмничанима, који за добро народно раде, попалили им куће. Умало што није дошло до сукоба између судија и црмничких главара због тога. „Друго ви не знамо што писати, изван што видимо да ће све ово прснути једно од глади, а друго за мито турско“. Даље вели да многи људи раде ово од поганства а не од невоље као и Божовић. Паша обећаје жито; више од 600 душа Пипера и Куча у Скадар храни. За Катунску Нахију каже да се добро држи. „Од Катунске нахије не можемо чути ни од кога ништа, да ко што збори, ни да тамо справља, а више им је потреба но свијема другијема“.<sup>12)</sup>

Марта 1847 вратио се Његош у Црну Гору. Њега су тамо чекали озбиљни и тешки задаци. Јер, скадарски паша је успео да добије неке главаре и створи раздор међу Црногорцима, да изазове буну у Црној Гори. Сутра дан по Његошевом изласку из пароброда („сирџчъ 26 пр. марта“) побунило се неколико црмничких села, „премамљени, како он каже, митом и хљебом на ову гладну годину“. Паша скадарски им је послао помоћ од 3—4000 војника, доста хлеба и џебане. На то је Сенат послао 2000 Црногораца под вођством Ђорђија Петровића, сердара ријечкога и сердара цетињскога. После упорне борбе Црногорци су успели да протерају Турке.<sup>13)</sup> Многи Црмничани су побегли к Осман паши.

Почетком априла (1847) писао је Његош конзулу Гагићу о стању које је затекао у земљи и раду скадарског паше. Између

<sup>12)</sup> Ц. а., Перо Томов Његошу, 8. 1. 1847; види Медаковић, ор. с. 131; Томановић, ор. с., 147/148. По једној новинарској белешки (Србске новине за 1847, бр. 4 од 13 јануара) скадарски паша је имао 100.000 ф. ср. да да Црногорцима. Али у њој је изражена и сумња у пашин успех за добијање Црногораца. „Колико се год говори о невољи и нужди ове године у Црној Гори свега ће бити мање“.

<sup>13)</sup> Исх. журнал (Ц. а.), Његош Гагићу 6. 4. 1847; Јавор, 1886, 305. Медаковић (ор. с., 137) сматра да је Перо Томов својим поступцима изазвао буну.

осталог каже како скадарски паша даје хиљадама Црногораца храну, главарима сребрно оружје и богато одело, потстичући их да буду против владике и његове власти.<sup>14)</sup>

Његош је сматрао за потребно да са приликама у земљи упозна званичне руске кругове. И како је Гагић имао намеру да иде у Петроград, моли га да руској влади учини неке претставке у његово име и то:

1) да објасни интриге турске владе за време његовог шестомесечног одсуства из Црне Горе; 2) да руска влада удаљи Турке са острва Врађине и Лесендра; 3) да руска влада постави једног конзуларног агента у Скадру, и 4) да да више средстава за ову годину да би могао стати на пут турским интригама и одржати поредак у Црној Гори.

У документовању прве тачке Његош наводи да је за време његовог одсуства турска влада за буне у Црној Гори дала 7.000 фл. у сребру „и то је на ову гладну годину много смутње проузроковало, те су се многе буне по граници учиниле, које се тијем лакше подржавају што правитељство турско подбуњеним Црногорцима шиље не само захиру и амуницију у изобиљности него им даје и своју војску. Наше тешко положеније, бесплодне горе, особито ова гладна година дају нам необорима затруднења. Паша скадарски од побуњенијех и гладнијех племена домама на хлеб људе к себе па, оставивши их по неколико од свакога племена, принуждава њихову браћу да се дома бију и туже с другијема, пријетећи, да ће у противном случају све задржане код себе исјећи, али у синџир држати, и данас их на тај узрок устављенијех има код њега околу 100.“

Његош је предлагао постављање једног руског конзуларног агента у Скадру због тога да би руска влада преко њега била обавештена о свим турским поступцима против Црне Горе и против хришћана који су под Турцима. Тај би агент, сматрао је Његош, допринео јачању руског утицаја на ове стране, а оио би од велике користи за Црну Гору, а још више за хришћане. На крају Његош моли за повећање годишње помоћи да би могао сузбити интриге турске и одржати поредак у Црној Гори и са околним суседима.<sup>15)</sup>

После Његошевог повратка из Беча прилике су се окренуле на боље. Његово присуство и оштре мере које је предузео учиниле су много за то. Настојања Осман паше да придобије Црногорце сасвим су пропала. „Мито је, — каже се у једној но-

Томановић (ор. с., 148-150) наводи као узрок буне племенски сепаратизам, неправилно схваћање црногорско-аустриског разграничења које је погодило Црмничане, а као повод што је Маркиша Пламенац изгубио наду да ће добити капетанство у Црмници. О самом догађају наводи Медаковића. Из једног новинарског саопштења види се да је Маркиша Пламенац био капетан пре побуне (Србске новине за 1847, бр. 42 од 30 маја). Његош је опевао догађај у „Кули Ђуришића“.

<sup>14)</sup> Исх. журнал (Ц. а.).

<sup>15)</sup> Исх. журнал (Ц. а.); Лавровъ, ор. с., 151 и 211 (Његош Гагићу, 30-IV-1847)

винарској вести с Цетиња од 24 априла, — изгубило цјену. Залуду ће он Црногорцима и златне брегове давати; они ће увјек љубити своју независност и слободу.<sup>16)</sup>

У току маја и јуна ствари су се у Црној Гори полако сређивале. Пипери и Црмничани предали су Владици све ствари које су добили од наше скадарског и он их је спалити дао.<sup>17)</sup> Затим, крајем јуна, Његош је послао брата Пера са неколико главара у Црмницу да среде прилике. Његош је опростио свима; сиромашнима је дао жито да се исхране, те се тако сви поврате на своја огњишта, осим Маркише Пламенца.<sup>18)</sup>

Његош је ступио и у преговоре са скадарским Осман пашом и позвао га да успоставе добре односе и да буду пријатељи. У одговору на то писмо паша тражи од Владике да му пошље поверљива и блиска човека да се с њим споразуме. Владика није веровао у искреност пашиних намера, те му је послао једнога галиота из Ријечке Нахије. Паша није хтео да разговара с њим, а Владика је опет избегавао лични састанак.<sup>19)</sup>

И поред свих изјава скадарски паша је наставио и даље да мути Црногорце и изазива неслогу међу њима. Држао је највише до Црмнице и хтео је да у њој обезбеди свој утицај. Предузео је мере у том правцу и одлучио је да на острву Грможуру у Скадарском Језеру, у близини албанско-црногорске границе, сазида кулу и на њој постави топове „да би држао под собом околне земље црногорске и пловидбу на Језеру.“ 24 јуна пребачени су радници и у исто време послата војска да их заштити од Црногораца, да би се довршила кула, „која се већ зида“, како се каже у једној вести од 15 јула. У тој се вести даље каже да је паша предузео зидање ове куле по савету Маркише Пламенца који се не сме вратити у Црну Гору. Да би се осветио Владици и Сенату, Пламенац је давао савете Турцима како да се боре против Црногораца.<sup>20)</sup>

Зидању куле на Грможуру паша је поклатио велику пажњу; оно је брзо напредовало. Сам паша је почетком јула ишао да је види.<sup>21)</sup>

Да би се донекле обезбедио с те стране, Његош је дао да се, према турској тврђави на острву Грможуру, подигне тврђава на главици Бесцу код Вира.<sup>22)</sup>

Ипак ствари су на тој страни коначно сређене тек после убиства главног коловође свих метежа у Црмничкој Нахији Мар-

<sup>16)</sup> Србске новине за 1847, бр 38 од 16 маја.

<sup>17)</sup> Види Србске новине за 1847, бр. 44 од 6 јуна.

<sup>18)</sup> Види Медаковић, ор. с. 141-144. У једној доцнијој белешки каже се да су с сви Црногорци вратили из Скадра и да су само још осморица са капетаном Маркишом застали (Србске новине за 1847, бр. 72 од 12 септембра).

<sup>19)</sup> Медаковић, ор. с., 145/146. Осман паша Његошу, 6 јуна 1847.

<sup>20)</sup> Види Србске новине за 1847, бр. 55 од 15 јула.

<sup>21)</sup> Види Србске новине за 1847, бр. 57 од 22 јула.

<sup>22)</sup> Види Србске новине за 1847, бр. 65 од 19 августа; сравни исте новине бр. 87 од 4 новембра 1847.

кише Пламенца. Пламенац је почетком октобра (1847) био убијен. У једном допису с Цетиња од 10 октобра каже се: „Познати издајник и отпадник Маркиша Пламенац, капетан у Нахији Црмничкој, 4. т. м. лишен је живота крепком мишицом младог и храброг Србина (родом из Крњица)... Поради овога издајника оградио је Осман паша тврдињу у језеру Скадарском на острву Грможуру; поради њега је наш господар саградио другу на главици Бесцу код Вира, и многе су бједи и невоље учињене. Сад знамо да је Крњица у тишини и без страха и да је Осман паша изгубио највјернијег приврженика, поради ког је само у овој нахији преко 80.000 фр. ср. потрошио.“<sup>23)</sup>

Осман паша је на исти начин радио и у другим црногорским племенима. И тамо је он покушао да митом добије Црногорце за себе. Мито је највише било продрло у Пипере. Он је ту добио сенатора Тодора Мушкина с браћом. Тодор је седео у Сенату на Цетињу, а браћа су му ишла у Скадар. Због таквог држања, и поред заузимања Ђорђија Петровића, Његош га је с браћом стрељао на Цетињу, сматрајући да су, поред Маркише Пламенца, били главни виновници свих нереда.

Осман паша је највише успео у Кучима. За њих каже Његош у писму аустриском конзулу у Скадру Баларинију, августа 1847, да је то она нахија, „коју је мито турско испод мојега понованија извело.“<sup>24)</sup>

Његош се и почетком новембра (1847) тужио Гагићу на турске интриге које диван спроводи преко скадарског паше. Вели да су оне сваког дана све јаче, „т. ј. више обећања и трошкова, само да је код нас анархија и да се једном докаже Црногорцима да оно, што ја радим, није добро.“<sup>25)</sup>

Кучи су и даље одржавали везе са пашом скадарским, само им, изгледа, паша више није излазио у сусрет онако као раније. Из једног шпијунског писма о кретању Црногораца у Скадру упућеног Његошу види се да је кучки војвода Ђуро био у паше и да није добио ни новаца ни праха; да се војвода наљутио и рекао једном свом пријатељу, да се његове очи неће више никад видети с пашом, да има пет стотина пушака свога племена и да ће видети шта ће учинити.<sup>26)</sup>

\* \* \*

Док је тако било на скадарској, односно албанској страни, на херцеговачкој страни прилике су биле много друкчије. Тамо су односи на почетку 1847 године углавном били добри. Осмог јануара писао је Перо Томов Његошу да је с Херцеговцима „до

<sup>23)</sup> Србске новине за 1847, бр. 87 од 4 новембра.

<sup>24)</sup> Томановић, ор. с., 155/156.

<sup>25)</sup> Лавровъ, ор. с., 213/214.

<sup>26)</sup> Ц. а. Н. Н. Владици Петру II. Скадар, 21-XI-1847.

сад у миру.<sup>27)</sup> Међутим, доцније је и на тој страни било с времена на време мањих изгреда, јер је ускочко питање још увек било отворено. Тако, крајем маја, Али паша се тужи Његошу на Ровчане и Дубочане, који су напали кућу Бојовића у Жупи, стоку запленили, двојицу убили, тројицу ранили и доста грдила учинили. Препоручује му да томе да начина и да заузда.<sup>28)</sup>

Али паша се и средином септембра исто тако жалио Његошу на држање ускока. Каже да су му четири године стизале многе тужбе сиротињске на њих за њихове лупештине, да живе самовољно, да не познају старијега, да не дају цареву дацију, да пале и робе. На крају вели да се такво стање трпети не може.<sup>29)</sup>

И већ крајем октобра Али паша је спремио напад на ускоке на Јаворју, Сировцу, под Струг и под Малинско. Он је опремио Рустен бега Ченгића, забита гатачког, са 7000 људи на ускоке да их затре. Иако изненађени и знатно мањи бројем ускоци су прихватили борбу. Четрдесет и два херцеговачка ускока затворила су се у чардаку Алексића. Турци опколе чардак и позову ускоке на предају. Ускоци су се решили на борбу и одбили су непријатеља. Деветнаест турских глава донели су ускоци на Цетиње.<sup>30)</sup> О овој ускочној победи известио је Његош Гагића писмом од 11 новембра у коме каже да су 25 октобра ударили кришом на ускоке 7-8000 Турака, „но малина нашијех покажу се јуначки, што је мало кад било, потуку и порањавају околу 100 Тураках, узму 30 коњах, ухвате 40-50 живијех...“<sup>31)</sup> Средином новембра неколико ускока, да би се осветили Турцима за попаљене куће, упали су у Рудине и спалили преко 100 колиба.<sup>32)</sup>

Са овим ускочно-турским размирицама и сукобима завршени су догађаји у 1847 години.

Према свему изложеном, као што смо и на почетку истакли, ова година је за Црну Гору била заиста тешка и мучна година. Тешко економско стање погоршано једном гладном годином, емиграције становништва због глади, разврставање људи и карактера: колебање многих главара и њихово шуровање с непријатељима и примање мита од њих на једној и мушких подвига непоколебљивих и доследних бораца на другој страни, спуштање једних до издајства и уздизање других до херојства — ето, то је била економска и политичка стварност Црне Горе у 1847 години.

## Д-р Петар И. Поповић

<sup>27)</sup> Ц. а.

<sup>28)</sup> Записи VII (1930) 375. Али паша Његошу, 28 маја 1847.

<sup>29)</sup> Записи VII (1930) 376. Али паша Његошу, 20 септембра 1847.

<sup>30)</sup> Медаковић, ор. с. 138-140. Томановић (ор. с. 158/159) сматра да је Дед-ага Ченгић на своју руку спремио покољ против ускока и да је био позвао у помоћ Бунгур Сали-агу из Пљеваља.

<sup>31)</sup> Лавровъ ор. с., 213/214; Јавор 1886, 306; Томановић, ор. с. 159; Србске новине за 1847, бр. 96 од 5 децембра. Његош је овај догађај узео за мотив и опевао у „Чардаку Алексића“.

<sup>32)</sup> Србске новине за 1847, бр. 99 од 16 децембра.